

CAGIAO Y CONDE, JORGE; JUAN JIMÉNEZ-SALCEDO (EDS.) (2015). *POLÍTICAS LINGÜÍSTICAS EN DEMOCRACIAS MULTILINGÜES: ¿ES EVITABLE EL CONFLICTO?* MADRID: CATARATA. 304 PÁGINAS, ISBN: 978-84-9097-082-9

Francesc-Xavier Vila*

Paraules clau: política lingüística; conflicte lingüístic; democràcia multilingüe.

BIBLIOGRAPHICAL REVIEW OF

CAGIAO Y CONDE, Jorge; JIMÉNEZ-SALCEDO, Juan (eds.) (2015). *Políticas lingüísticas en democracias multilingües: ¿es evitable el conflicto?* Madrid: Catarata. 304 páginas, ISBN: 978-84-9097-082-9.

Keywords: language policy; linguistic conflict; multilingual democracy.

Una mirada fresca sobre el conflicte lingüístic

És prou sabut que el binomi *conflicte-compromís*, essencial per a la configuració epistemològica de les ciències humanes i socials, ha seguit una evolució ben singular en la sociolingüística i la política lingüística catalanes, si més no en comparació amb els corrents hegemònics en el panorama acadèmic internacional. D'una banda, van ser precisament autors valencians com Aracil i Ninyoles (Aracil 1965, 1982; Ninyoles 1969) els qui van posar en circulació les primeres interpretacions de *conflicte lingüístic*. El concepte aviat va estendre's i va arrelar especialment en els cercles d'activisme lingüístic i del nacionalisme català. Aquesta interpretació conflictivista de la relació entre llengües aviat va depassar les fronteres lingüístiques i estatals i es va acabar fent un lloc, perifèric però tangible, en un panorama sociolingüístic internacional molt més procliu a les visions consensualistes de Fishman i altres autors estatunidencs. De fet, encara avui és habitual que fora de les nostres fronteres hom associï la sociolingüística catalana amb la noció de conflicte lingüístic. Tanmateix, a partir del moment que començaren a engegar-se les primeres polítiques lingüístiques autonòmiques, la noció de conflicte lingüístic va anar essent abandonada en els discursos públics hegemònics, reemplaçada pel tòpic que «a Catalunya —o als altres territoris— no hi ha conflicte lingüístic». També entre els investigadors locals, cada vegada més en sintonia amb la sociolingüística internacional, van anar decaient les interpretacions de base conflictivista, fins al punt que són nombrosos els autors catalans contemporanis que mai no apliquen el concepte en les seves investigacions.

* Francesc Xavier Vila, professor titular de sociolingüística catalana i director del Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació-CUSC de la Universitat de Barcelona.

Citació recomanada: VILA, Francesc Xavier. «CAGIAO Y CONDE, Jorge; JIMÉNEZ-SALCEDO, Juan (eds.) (2015). *Políticas lingüísticas en democracias multilingües: ¿es evitable el conflicto?* Madrid: Catarata. 304 páginas, ISBN: 978-84-9097-082-9», *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, núm. 67, 2017, p. 394-400. DOI: [10.2436/rld.i67.2017.2931](https://doi.org/10.2436/rld.i67.2017.2931).

En aquest context, el llibre editat per Jorge Cagiao i Juan Jiménez-Salcedo és una novetat apreciable per diverses raons. En primer lloc, perquè ja des de la seva breu però interessant introducció «¿Es el conflicto evitable?», el volum deixa de banda els discursos benpensants que només canten les excel·lències de la diversitat i posa damunt la taula amb tota naturalitat que qualsevol situació de plurilingüisme també té les seves dimensions de conflictivitat social. En segon lloc, perquè referma que si aquesta conflictivitat social es deriva d'uns arranjaments públics mal resoltos, és precisament gràcies a unes polítiques lingüístiques adequades que aquella podria suprimir-se o si més no reduir-se. En altres paraules, que ni el *rousseauisme* del «mori l'Estat!» ni l'ultraliberalisme de «millor sense legislació» no podran resoldre la conflictivitat social de base lingüística. Finalment, el volum és també valuós perquè els seus autors es desmarquen substancialment dels discursos supremacistes castellans tan habituals a Espanya i s'atreveixen a explorar l'aplicació al seu propi país de les solucions donades a estats plurilingües avançats com Suïssa, Canadà i Finlàndia.

El volum s'estructura en dues parts, la primera dedicada als marcs teòrics i la segona dedicada a mostrar diversos estudis de cas.

La primera part s'inicia amb un capítol de Philippe van Parijs titulat «Por una territorialidad lingüística», en què sintetitza alguns dels arguments exposats al seu llibre *Justice for Europe and for the World*. Van Parijs intenta oferir un sistema que permeti combinar de disposar d'una llengua franca universal amb la voluntat de molts grups lingüístics de mantenir la seva llengua. Ateses les dificultats que troba en altres propostes, com ara la igualtat de les llengües a tot arreu, l'autor conclou que només hi ha una solució: l'establiment de *règims de territorialitat lingüística* en què hi hagi una *llengua reina*, és a dir, una sola llengua oficial. D'acord amb el belga, es tracta de l'única proposta justa —si més no per simetria, perquè cada llengua tindria el seu territori i tothom hauria d'integrar-se lingüísticament si canviés de territori— i alhora realista, perquè de fet ja és el model hegemònic a bona part del món. La proposta incentiva clarament l'aprenentatge de la llengua local i n'afavoreix la tria com a llengua no-marcada entre parlants de llengües diferents. Es tracta d'una opció de regulació forta, sens dubte, tot i que admet moltes modulacions, i que pot resultar d'aplicació complexa, sobretot en territoris amb llengües febles. Tanmateix, l'autor recorda que és una opció plenament coherent amb la democràcia —de fet, el règim s'aplicaria com a resultat de la voluntat popular— i fa notar que les altres propostes existents, com la implantació generalitzada de drets lingüístics de base individual, impliquen en la pràctica cedir la regulació a les forces del mercat i obrir les portes a nombrosos conflictes personals i de grup. Per tant, defensa el seu model de manera categòrica:

«La legitimidad de la territorialidad lingüística tiene, pues, que ser afirmada enérgicamente en la Europa de hoy, porque la justicia lingüística importa por sí misma (...) y porque la impresión de que las cuestiones cruciales de justicia lingüística son tratadas de manera seria hará que nos tranquilicemos y seamos capaces de entender la imprescindible competencia hacia una competencia universal en una *lingua franca* común.» (Van Parijs 2015: 27)

El segon capítol del volum és «El españolismo lingüístico como fuente de conflicto», i està signat per Juan Carlos Moreno Cabrera. A l'article, que té el seu origen en llibres de l'autor com *Los dominios del español*, s'hi fa una anàlisi del discurs de l'espanyolisme lingüístic, considerat com la ideologia lingüística hegemònica a Espanya. A parer de Moreno, aquest discurs deriva del nacionalisme lingüístic espanyol, el qual només concep Espanya en termes de supremacia del castellà i presenta les polítiques de normalització com una amenaça contra el castellà i els seus parlants, servint-se sovint d'un llenguatge bèl·lic. L'espanyolisme ataca especialment l'escola perquè tem que pugui afeblir el que Moreno denomina *domini-C* (coneixement) del castellà, crucial per mantenir-ne el *domini-S* o *domini social* de la llengua. L'autor analitza algunes de les estratègies discursives de l'espanyolisme lingüístic: el *lingüïcisme* (cf. racisme) o considerar que educar-se en una llengua és intrínsecament pitjor que fer-ho en una altra; la invenció del fracàs escolar i la fractura social a Catalunya; o el presumpte risc que la recuperació de les llengües minoritzades impliqui la pèrdua de coneixement del castellà o de llengües en general. Enfront de la fixació amb l'escola, l'autor explica la història de la implantació del model lingüístic escolar a Catalunya remarcant que deriva d'un mandat popular democràtic i passa revista als resultats positius que pot adduir el model pel que fa a coneixements de llengües i resultats acadèmics. L'autor també dona un cop d'ull a la *versió actualitzada de l'espanyolisme lingüístic* que intenta justificar la promoció del castellà pel seu valor econòmic afegit, mentre pontifica que

la promoció de les altres llengües només genera pèrdues i ruïna econòmica. Acaba conclouent que, com que l'espanyolisme lingüístic només pot concebre Espanya en relació de supremacia del castellà:

«En la medida en que las comunidades dominadas (gallega, vasca, catalana, asturiana o aragonesa) sigan reclamando el derecho a que sus lenguas ocupen el lugar que les corresponde en una sociedad moderna y democrática, seguirán surgiendo conflictos ante un españolismo que no está dispuesto a ceder ni un ápice de su poder lingüístico.» (Moreno 2015: 47)

El tercer dels articles el forneix Jaume Vernet i Llobet i es titula «Los conflictos lingüísticos abiertos en la jurisprudencia constitucional española». És un article extens i molt ben documentat que visualitza la quantitat de litigis jurídics en mans del Tribunal Constitucional (TC) espanyol fins al moment de concloure l'article. L'article té un objectiu de partida:

«En este sentido, esta contribución pretende alertar críticamente sobre el incumplimiento por parte del Tribunal Constitucional de la función pacificadora, que tiene encomendada en tanto que órgano de justicia constitucional. Así, la jurisprudencia de este alto tribunal, en vez de arbitrar una solución a las cuestiones controvertidas que les han planteado, anima nuevos litigios, rompiendo consensos establecidos en las distintas comunidades lingüísticas.» (Vernet 2015: 52)

L'article comença recordant alguns trets del TC, com ara que hauria de resoldre problemes concrets, i en principi no crear doctrina completa, sinó oferir solucions conjunturals, de caràcter sectorial, i no necessàriament extrapolables a altres àmbits. Pel que fa als casos, Vernet comença amb una anàlisi de la STC 31/2010 sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006, la «sentència de totes les sentències» en paraules de l'autor. Mostra com en aquesta sentència el TC va canviar de parer en nocions bàsiques com la de llengua pròpia, obrint així un tema que estava quasi tancat, com va devaluar les altres llengües, i com va entrar en contradiccions en predicar la igualtat de les llengües i tot seguit negar-la. Tot seguit fa un repàs dels altres temes pendents, des de la impugnació de la Llei 22/2005, de 29 de desembre, de la comunicació audiovisual de Catalunya; la impugnació de la Llei catalana 12/2009, de 10 de juliol, d'educació: els recursos contra la LOMCE i els decrets sobre compensació de costos educatius; la Llei 10/2010, de 7 de maig, d'acollida de persones immigrades; els recursos contra la llei 22/201, de 20 de juliol, del Codi de consum de Catalunya; el recurs contra la Llei 20/2010, de 7 de juliol, del cinema; i el recurs contra la Llei 35/2010, d'1 d'octubre, de l'occità. Conclou amb una apreciació certament pessimista:

«Los conflictos pendientes ante el Tribunal son numerosos e igualmente imprevisibles, no solo por la cambiante jurisprudencia, sino también por la poca solidez de sus argumentos, demostrada por las incoherencias de argumentación, algunas destacadas en esta contribución.» (Vernet 2015: 87)

El quart article és «¿Se nutre el conflicto lingüístico de una base conceptual y de una política conflictivas? Reflexiones acerca del caso catalán», de Christian Lagarde. L'autor parteix de la base que:

«Así es como, a mi juicio, los conceptos y nociones de la sociolingüística, así como las líneas de las políticas lingüísticas, vienen marcadas por ideologizaciones y contextualizaciones perfectamente detectables, si es que aceptamos pasar por alto cierto idolatrismo “cientifista”.» (Lagarde 2015: 90)

Amb aquest posicionament de partida, Lagarde es concentra a analitzar fins a quin punt la noció clàssica de *conflicte lingüístic*, que veu de caire col·lectiu i arrels marxistes, contribueix a mantenir obert un conflicte lingüístic a Catalunya. Basant-se en els textos dels anys 60 i 70, l'autor detecta que els plantejaments conflictivistes deixen de banda la capacitat dels individus de prendre decisions autònomes. Tanmateix, també és conscient que tot sovint les aproximacions microsociolingüístiques solen passar per alt les restriccions imposades pel context. En qualsevol cas, Lagarde acaba afirmant que el conflicte obert li sembla evitable, però el latent li sembla inevitable. En aquest sentit, adopta una posició crítica tant amb els actors catalans i espanyols perquè, a parer seu, atien el conflicte.

El cinquè i darrer article de l'apartat teòric és «Políticas lingüísticas en democracias federales con diversidad lingüística: Bélgica, Canadá, Suiza», de Jorge Cagliao. L'autor comença revisant el lligam entre teoria del federalisme i llengua, que veu tènue atès que els models de federalisme més estudiats, començant pels Estats Units, han estat poc proclius a reconèixer les minories lingüístiques. Així, en la teoria clàssica del federalisme, la diversitat lingüística hauria de cedir sempre davant d'altres preocupacions com la unitat de mercat, l'eficàcia, la igualtat, etc. (Cagliao 2015: 109). Amb tot, constata que el conflicte lingüístic es dona a molts estats, i argumenta que hi ha dos motius pels quals les llengües són importants per al federalisme:

- a) «Argumento liberal: la diversidad de lenguas en democracia es algo positivo porque supone un mayor número de posibilidades para el ciudadano de acceder a diferentes culturas y sistemas de valores (...)
- b) Principio federal de base: el federalismo promueve la unión de pueblos diferentes, a veces con lengua diferente, que no desean lógicamente sacrificar su lengua.» (Cagliao 2015: 112)

Un cop assentats els motius pels quals cal tenir en compte la diversitat lingüística en l'estructuració d'un estat federal liberal, l'autor repassa amb cert detall l'estructura institucional de Suïssa, Canadà i Bèlgica, fixant-se en els seus trets glotopolítics principals. N'acaba traient una sèrie de lliçons, com ara que el federalisme lingüístic és una norma clara i justa, que es basa en el principi de la sobirania territorial de cadascun dels territoris federats. El sistema tendeix a afavorir l'existència de comunitats lingüístiques juxtaposades i fa recaure el pes del bilingüisme en institucions i persones concretes, més que no pas sobre tota la població. Acaba amb unes conclusions per a «Espanya en el mirall del federalisme lingüístic» en què proposa essencialment adoptar la solució federal pel que fa a la sobirania lingüística territorial, amb un Estat central oficialment plurilingüe i neutral pel que fa a les llengües, i unes comunitats que adoptin sobiranament les polítiques lingüístiques en funció de les decisions dels seus electors.

La segona part del llibre es dedica a repassar una sèrie d'estudis de cas que permeten il·lustrar els resultats de determinades polítiques lingüístiques. S'inicia amb un article de Raquel Casesnoves Ferrer que, amb el títol «Los efectos de la política lingüística en educación: nivel de conocimiento y uso del catalán de los castellanohablantes catalanes, valencianos y baleares», analitza una mostra d'estudiants universitaris de les tres capitals catalanoparlants. L'article comença recordant que el debat sobre la *llatinització* o *irlandesització* del català és viu des de fa dècades, i fa un repàs de les polítiques lingüístiques educatives a Catalunya, Illes Balears i País Valencià i una anàlisi pròpia de l'evolució del coneixement i dels usos del català entre 2003 i 2013 que li fan afirmar que els joves arreu empren el català més que no pas la gent més gran. Tot seguit analitza els resultats de la seva enquesta en línia a una mostra (n= aprox. 235) d'informants de les ciutats de Barcelona, Palma i València. D'acord amb els seus resultats, es detecta que el sistema valencià per línies és el que menys competències en català dona—sobretot les línies en castellà—. Pel que fa als usos:

«Por una parte, que los jóvenes de L1 catalán o catalán y castellano de Barcelona y Palma actúan lingüísticamente siguiendo un mismo modelo, puesto que tienden a hablar el catalán más en los mismos contextos (fuera del hogar), mientras que los de Valencia prefieren usar el catalán en círculos y contextos de tipo privado y más cercanos, siguiendo así un patrón diglósico. Los jóvenes de L1 castellano de las tres ciudades, al contrario, se comportan lingüísticamente de la misma forma. En este sentido, ha quedado claro que el contexto universitario estimula a estos estudiantes castellanohablantes de origen a hablar catalán, con independencia de la ciudad donde se estudie y resida. La época universitaria supone un cambio en la vida de estos jóvenes que puede inducir a un cambio en el comportamiento lingüístico.» (Casesnoves 2015: 119)

El setè capítol el signa Chrystelle Burban i es planteja: «El conflicto lingüístico en Cataluña ¿puede facilitar la continuidad del catalán?». L'autora hi estudia algunes de les contradiccions del procés de normalització lingüística del català. Després d'un breu repàs de la història lingüística de la Catalunya del segle XX, analitza la política de normalització lingüística centrant-se en el conflicte ja descrit per Woolard (1989) en termes de front exterior i front interior. L'autora constata que tots dos fronts estan sense resoldre: l'interior perquè a Catalunya hi ha grups que s'oposen a la política de normalització, i l'exterior pel conflicte continuat amb l'Estat. En aquest marc, Burban constata que el jovent s'ha bilingüïtzat més que no pas els seus pares, una evolució que atribueix a la política educativa de la Generalitat i a l'esforç del catalanisme per apartar la

llengua del centre de la identitat. Ara bé, aquesta *interculturació* del jovent, que a parer seu podria ajudar a superar el conflicte, no deixa de ser asimètrica, la qual cosa genera una raonable inquietud en força àmbits:

«Sin embargo, la desconfianza de los gobernantes no carece de fundamentos. Objetivamente, sus temores los alimentan señales que abundan en el sentido de una subordinación del catalán respecto del castellano. Eso es lo que parecen indicar los usos y las representaciones aparentemente desconflictualizados de los jóvenes. (...) El abandono del uso intensivo del catalán por parte de los catalanohablantes —comprobado por algunos sociolingüistas— en beneficio de un uso flojo, sería uno de los mayores síntomas.» (Burban 2015: 170)

En altres paraules, per a l'autora, amb la seva presumpta *interculturació*, els joves estarien negant l'existència d'un conflicte i afavorint l'avenç del castellà a costa del català: «Estamos, una vez más, en lo del mito del bilingüismo de Aracil.» (Burban 2015: 171)

El vuitè capítol torna a centrar-se en el món del dret. Signat per José Ignacio López Susín, sota el títol «De las modalidades lingüísticas del aragonés y el catalán a la lengua minoritaria única ¿Un cambio sin retorno?», el capítol fa una revisió de la legislació referent a les llengües de l'Aragó fins poc temps abans de les eleccions de 2015, que van fer caure el govern del PP. De fet, en el moment d'escriure aquesta ressenya López Susín ha esdevingut el director general de Política Lingüística de l'Aragó. L'article explica la història de la legislació aragonesa sobre les llengües parant una atenció especial tant en la Llei 10/2009, d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó aprovada durant la legislatura 2007-2011 en què governava la coalició PSOE-PAR, com en la Llei 3/2013, de 9 de maig, d'ús, protecció i promoció de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies d'Aragó, aprovada sota el mandat del PP-PAR. L'autor fa una lectura molt crítica d'aquest govern, argumentant que:

«Las actuaciones a que nos hemos referido están causando y van a causar un perjuicio irreversible para las dos lenguas minoritarias de Aragón, especialmente para la más desprotegida y débil: el aragonés.» (López Susín 2015: 175)

López Susín elabora la seva tesi partint d'una lectura pluralista de la Constitució Espanyola de 1978, argumentant que exigeix l'oficialitat de les llengües altres que el castellà, per bé que admeti que aquesta pot ser variable en una veritable *escala d'oficialitat* sempre que no traspassi un determinat *sòl mínim*, per sota del qual no es pugui parlar d'oficialitat. És en aquest marc que es va aprovar la Llei de llengües del 2009, que sense instaurar l'oficialitat del català i l'aragonès sí que els reconeixia oficialment i els obria la porta a tota una sèrie d'usos i factors de promoció, de manera que s'instaurava una *cooficialitat parcial* o cooficialitat *sui generis* (López Susín 2015: 184), que l'autor analitza amb cert detall. El canvi de majories parlamentàries el 2011 va implicar l'elaboració de la segona Llei de llengües (2013) que, a parer de l'autor:

«La Ley de 2013 es una mala copia de la de 2009, en la que se han cercenado algunos de los derechos y garantías que la misma establecía y que ha incluido el término “modalidades lingüísticas” viniera o no al caso.» (López Susín 2015: 189)

L'autor repassa fins a 24 canvis a negatiu incorporats en aquesta llei, inclosos els nombrosos drets que desapareixen, les institucions que s'eliminen, o els canvis de redacció perjudicials, denuncia les incoherències de la llei, i mostra els efectes nocius que ja estava tenint poc després d'aprovar-se. Finalment, exposa amb cert deteniment els motius pels quals més de 60 diputats al Parlament espanyol van presentar el mes d'agost del 2013 un recurs d'inconstitucionalitat contra diversos articles de la llei. Com a colofó, es demana si la llei no era més que un instrument per continuar disgregant i despersonalitzant l'aragonès i el català per tal d'acabar fent-los desaparèixer.

El novè capítol del volum és obra de Juan Jiménez-Salcedo i se centra en l'estudi de «El Principado de Andorra. Una política lingüística en un contexto microestatal y multilingüe». L'autor hi fa una visió panoràmica que comença analitzant Andorra en tant que estat-frontera, en revisa la peculiar demografia fins al moment de la redacció, i repassa l'accés del país a la sobirania a partir de l'estatus de copríncipat. Fetes les presentacions, Jiménez-Salcedo esgrana la legislació d'Andorra, que descriu a partir del binomi «normalització del català i cohabitació multilingüe»: constitucionalment té una sola llengua oficial (art. 2.1. CA) i la Llei d'ordenació de l'ús de la llengua oficial (1999) en regula els usos, i es desplega després en tot de lleis. La conclusió de l'autor és que:

«Las soluciones propuestas deberán, pues, ser analizadas y puestas en relación con casos análogos. En este sentido, también la política lingüística del Principado de Andorra podrá ser considerada como ejemplar.» (Jiménez-Salcedo 2015: 224)

Roberto Gómez Fernández és qui signa el novè capítol, titulat «El trilingüismo idealizado y el uso de lenguas no oficiales en la escuela luxemburguesa». L'autor hi sosté que darrere del trilingüisme tan celebrat oficialment s'hi amaguen realitats menys brillants, especialment la preterició de les llengües de la immigració. Per fer-ho descriu la realitat social i jurídica del gran ducat recordant que té tres llengües oficials amb usos diferents i en certa mesura especialitzats. Gómez Fernández se centra en el sistema educatiu, i explica que les escoles públiques són trilingües mentre que les privades fan més èmfasi en l'anglès i menys en el luxemburguès. Es tracta d'un sistema que veu antiquat, ja que: «El sistema educativo luxemburgués ha permanecido prácticamente inalterado desde la ley de 1912» (Gómez-Fernández 2015: 234), i que té per objectiu l'assoliment d'alts nivells de competència en cadascuna de les llengües *per separat*, d'una manera que considera tradicional i antiquada. Es tracta d'un sistema que separa els alumnes des dels 12 anys, molt aviat per als paràmetres europeus, i que té com a resultat que la majoria dels alumnes no luxemburguesos —sovint amb problemes amb l'alemany— vagin al liceu tècnic mentre que una majoria dels de nacionalitat luxemburguesa vagin al liceu clàssic. Per tal de fonamentar la seva anàlisi, l'autor passa revista a un estudi de cas concret, el procés d'integració a l'aula d'un infant d'origen brasiler, mostrant com el reben dues mestres: una de més tradicional, que li fa saber que el portuguès no és ben vist a l'aula, i una altra que li reconeix certs usos del portuguès com a legítims. L'autor acaba amb la reflexió que un model escolar trilingüe no té per què ser intrínsecament més modern, atès que el de Luxemburg funciona a la manera que considera clàssica en compartimentalitzar les llengües i establir una clara jerarquia entre les que hi són permeses i les que no.

El desè capítol és «La oferta de enseñanza bilingüe lengua regional/francés vista por las poblaciones de origen inmigrante en Córcega», signat per Jean Michel Géa. Al treball s'analitza com percep l'ensenyament del cors la població immigrada, un ensenyament que és d'oferta obligatòria des de la Llei Marc de 22 de gener de 2002 a tota l'illa, tot i que sigui optatiu per a l'alumnat. Es fa una oferta tant d'ensenyament de la llengua com de centres bilingües, en la qual s'aposta per la cohesió social, no pas pel replegament identitari o etnocèntric. Les dades de Géa provenen de qüestionaris i d'observació participant. En termes generals, els immigrants portuguesos tendeixen a rebre l'oferta de cors positivament, mentre que els magribins hi mostren reticències. Per explicar-ho Géa recorda que els primers solen treballar a la construcció, on tenen contacte amb els locals i veuen la utilitat de la llengua corsa, mentre que els magribins treballen com a assalariats al camp en feines que demanen poca comunicació. D'altra banda, els pares portuguesos no empren la seva llengua com a marcador grupal, mentre que els magribins, que atorguen importància al dialecte àrab, s'esforcen a preservar-lo i perceben l'apropiació del cors com una amenaça per a la seva llengua. De fet, l'experiència d'integració dels portuguesos sembla haver estat més fluida que la dels magribins, i això també ha contribuït a les diferents percepcions del cors. Amb tot plegat, Géa acaba conclouent que l'apropiació de la llengua local depèn no sols de factors utilitaris sinó també de factors identitaris.

Tanca el volum el capítol de Rita Cancino sobre «La lucha lingüística de los mapuches chilenos ¿Una esperanza futura de revitalización y reconocimiento de la lengua mapuche?». En aquest capítol l'autora fa una anàlisi de com els maputxes han afrontat la lluita pel seu reconeixement des de la dictadura militar. Es tracta d'una població empobrida que ha migrat en grans quantitats cap a Santiago i altres ciutats, on han perdut els seus espais culturals propis, però que representa la majoria de la població indígena del país. Segons el cens de 2012 l'11,08% dels xilens són d'una població originària, el 84% (1.407.141 persones) d'aquests són maputxes, vora 1 milió a l'Araucària i mig milió a Santiago. La llengua dels maputxes, el mapudungun, està en ple procés d'extinció: no sols els maputxes nascuts a les ciutats ja no parlen la llengua, sinó que fins i tot a l'Araucària són minoria els infants que creixen parlant la llengua. De fet, la Llei 19.253 sobre Protecció, Fomento y Desarrollo de los Indígenas, que reconeix els pobles, no n'oficialitza les llengües ni les introdueix com a vehiculars a l'escola. Enfront d'aquest panorama, Cancino explica algunes de les iniciatives de revitalització: es recuperen els cognoms i els topònims originaris, s'han desenvolupats alfabetes per a la llengua, algunes pàgines web en mapudungun, i darrerament hi ha ensenyament obligatori de llengua indígena als centres amb més de 20% d'indígenes. Hom voldria avançar cap al reconeixement oficial, però per ara queda molt lluny.

Alguna valoració personal

Tal com ha pogut constatar el lector, es tracta d'un volum dens i atractiu, d'utilitat per a la docència i amb una presentació molt elegant del tema. Com en tota obra col·lectiva, i més quan prové, com aquesta, d'un simposi, hom pot detectar-hi certes dissonàncies entre els autors, com ara el fet que no tots semblen compartir la mateixa noció de què és el conflicte lingüístic o quin paper ha de jugar en la comprensió de la realitat sociolingüística. D'altra banda, cadascun dels capítols té els seus mèrits i les seves limitacions: per exemple, potser alguns lectors haurien agraït que els editors haguessin fornit el lector amb una introducció a la noció de conflicte lingüístic una mica més llarga. L'article de Van Parijs és clar en pràcticament tots els aspectes, per bé que hi ha algun punt, com els tipus de justícia, que requereix la lectura del volum original per poder ser copsat enterament. En un altre sentit, hauria estat interessant que l'anàlisi de Lagarde no s'hagués circumscrit als textos clàssics i que hagués tingut present la producció sociolingüística catalana dels darrers 30-40 anys. Algunes de les anàlisis demolingüístiques dels territoris de llengua catalana han quedat —inevitablement!— una mica desfasades després de l'anàlisi de l'onada d'enquestes d'usos lingüístics de 2013-2014. Finalment, es detecta també alguna llacuna pel que fa a les referències citades que no apareixen després en les bibliografies —per exemple, manquen les tres esmentades a la pàgina 131. Ara bé, més enllà d'aquestes o altres precisions de detall, es tracta d'un volum molt sòlid, ple d'aportacions significatives que resulta recomanable i que esperem que tingui la projecció que es mereix com a mínim en el mercat hispanòfon, si no més enllà.

Bibliografia citada

ARACIL, Lluís Vicent. "Conflit linguistique et normalisation linguistique dans l'Europe Nouvelle". Perpinyà: IRSCE, 1965

ARACIL, Lluís Vicent. *Papers de Sociolingüística*. Barcelona: La Magrana, 1982.

NINYOLES, Rafael Lluís. *Conflicte Lingüístic Valencià*. València: 3 i 4 Edicions, 1969.

WOOLARD, Kathryn Ann. *Double Talk: Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*. Stanford University Press, 1989.